

До разової спеціалізованої вченої ради
в Одеському державному університеті
внутрішніх справ

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Цехана Дмитра Миколайовича на дисертацію Кононенка
Юрія Сергійовича «Основи методики розслідування державної зради» на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження. Тривала військова агресія, яка здійснюється щодо України протягом багатьох років, значним чином впливає на структуру та динаміку злочинності у частині зростання динаміки злочинів проти основ національної безпеки та ускладнення структури такої злочинної діяльності. Аналіз практики роботи органів системи кримінальної юстиції свідчить, що кримінальні правопорушення, пов'язані із державною зрадою, протягом багатьох років незалежності України мали доволі фрагментарний характер та вчинялись особами, які професійно здійснюють розвідувально-підбивну діяльність та інші протиправні дії, спрямовані проти основ національної безпеки, а значна частина осіб, які мали стійкий умисел на здійснення такої форми злочинної діяльності перебували у стані очікування початку своєї злочинної діяльності у випадку виникнення сприятливих умов та запиту з боку країни-агресора на вчинення відповідних комплексів протиправних дій. Зважаючи на викладене, високий рівень зашифрованості, досвід розвідувальної діяльності таких осіб, а також низький рівень їх протиправної активності дозволило уникати підвищеної уваги з боку відповідних оперативних підрозділів, а в окремих випадках навіть безперешкодно реалізовувати кар'єрне зростання у межах різноманітних державних інституцій України, що призвело до посилення розвідувальних позицій ворога та витoku стратегічно важливої інформації, вчинення інших дій, які сприяють реалізації повномасштабних військових дій спрямованих на окупацію території України та зниження нашої державності. Крім того,

слушно звернути увагу, що у результаті повномасштабного вторгнення злочини пов'язані із сприянням країні-агресору, зокрема й державну зраду вчиняють особи, які не були завербовані спецслужбами інших держав, а діють зважаючи на обставини, свої ідеологічні переконання та, доволі часто, керуючись корисливими мотивами. Аналіз слідчої практики свідчить, що зростання динаміки виявлення таких кримінальних правопорушень і, як наслідок, збільшення кількості кримінальних проваджень щодо державної зради створює у практичних підрозділах певні труднощі, які пов'язані із відсутністю усталеної практики розслідування таких кримінальних правопорушень, а також відсутністю комплексної наукової моделі розслідування злочинів, пов'язаних із державною зрадою, що вимагає активізації наукових пошуків у межах наук кримінально-правового циклу з метою забезпечення слідчих підрозділів дієвими методичними рекомендаціями з метою прикладної оптимізації процесу розслідування, уникнення типових помилок та формування для працівників слідчих підрозділів типових стратегій кримінальної процесуальної та криміналістичної діяльності під час розслідування таких кримінальних проваджень.

Зважаючи на викладене, необхідно наголосити, що представлена дисертація є своєчасною та актуальною не лише для криміналістичної науки, а й для удосконалення роботи слідчих підрозділів і, як наслідок, мінімізації негативного впливу на суспільні відносини у сфері національної безпеки шляхом нейтралізації протиправної діяльності окремих категорій осіб проти України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затверджена

указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), пріоритетного напрямку «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21. Дослідження є складовою плану науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та частиною загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019).

Структура та зміст роботи. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які об'єднали 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У **вступі** автором обґрунтовано актуальність обраної нею теми, сформульовано її мету, яка знайшла свою конкретизацію у відповідних завданнях, визначено новизну отриманих результатів, їх наукове та практичне значення для розвитку наук кримінально-правового циклу та вдосконалення правозастосовної практики. Визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наведено дані про апробацію результатів дослідження, наукові публікації здобувача.

Перший розділ дослідження присвячено питанням криміналістичної характеристики державної зради. Закономірно, що розпочинаючи аналіз автор

розпочав із комплексу проблемних питань, які стосуються побудови криміналістичної характеристики державної зради. Так, на підставі комплексного аналізу наукових джерел автором звернута увага на основні теоретичні аспекти побудови криміналістичних методик розслідування (с.26-28), а також проаналізовані концептуальні положення щодо сутності криміналістичної характеристики як наукової категорії (с.28-30), за результатами чого запропоноване авторське визначення криміналістичної характеристики державної зради (с.34). Позначивши загальну структуру криміналістичної характеристики державної зради, дослідник проаналізував на рівні окремих підрозділів роботи її складові, зокрема предмет злочинного посягання. Спираючись на ґрунтовний аналіз норм кримінального права, а також інших норм чинного законодавства України (с.35-46), автором доволі чітко та конкретно визначено предмет злочину, передбаченого ст.111 КК України (с.47). У цьому ж підрозділі значна увага приділена й обстановці вчинення державної зради (с.47-61). З позитивного боку необхідно відмітити, що аналізуючи вказані елементи криміналістичної характеристики автор не оперує лише теоретичними категоріями та конструкціями, а використовує дані анкетування, судову та слідчу практику для обґрунтування своїх тверджень та висновків.

У продовження дослідження дисертантом цілком слушно звернута увага й на способи такої злочинної діяльності. Так, проаналізувавши базові теоретичні концепти щодо способів злочинної діяльності, які сформовані у межах криміналістики (с.61-63), автором детально проаналізовані способи вчинення державної зради у їх взаємозв'язках із обстановкою вчинення злочину та об'єктом злочинного посягання. Опрацювавши значний масив емпіричних даних, що підтверджується додатками до дисертації, автором виокремлено типові способи вчинення державної зради. Необхідно наголосити, що характеризуючи кожен із способів вчинення такого злочину, автор спирається на матеріали конкретних кримінальних проваджень чи

судових рішень. Не менш вагомий інтерес становлять і положення щодо характеристики особи, яка вчиняє державну зраду. Спираючись на теоретичні положення щодо характеристики особи злочинця (с.102-109), автором виокремлено та детально проаналізовано основні характеристики осіб, які вчиняють державну зраду (с.109-116).

Другий розділ дисертації присвячено особливостям аналізу початкового етапу розслідування, що логічно зумовлює необхідність аналізу обставин, які підлягають встановленню під час розслідування державної зради. Розпочинаючи аналіз цього питання автор цілком слушно звернув увагу на співвідношення окремих кримінальних процесуальних та криміналістичних категорій (с.117-119), а в подальшому системно проаналізував обставини, які підлягають встановленню у залежності з окремими елементами механізму вчинення злочину та кримінальними процесуальними аспектами (с.119-136). Логічним видається й підхід автора щодо звернення на рівні окремого підрозділу до аналізу типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування. Здійснивши комплексний аналіз сутності, основних характеристик та видів типових слідчих ситуацій (с.136-141), спираючись на результати анкетування (с.141), автором системно виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування. Наголосимо, що автор не обмежився простим виокремленням типових слідчих ситуацій, а й визначив систему тактичних завдань для кожної з них, що є вагомим внеском в оптимізацію слідчої практики.

Завершуючи аналіз початкового етапу розслідування дисертант звернувся до особливостей форм та напрямів взаємодії під час розслідування державної зради. Дисертант, на нашу думку, цілком обгрунтовано проаналізував взаємодію крізь призму організації розслідування (с.153-158). Характеризуючи конкретні форми взаємодії, автор приділив значну увагу процесуальній взаємодії у формі надання слідчим доручень відповідним підрозділам (с.159-163), а також організаційно-тактичній взаємодії (с.163-

174).

Третій розділ дослідження присвячений особливостям проведення окремих слідчих (розшукових) дій, на початковому етапі розслідування державної зради. Так, на підставі власного дослідження автором сформовано систему типових слідчих (розшукових) дій, які проводяться під час розслідування державної зради. Особливу увагу необхідно звернути на те, що автором проведено детальний аналіз слідчих (розшукових) дій, які пов'язані із виявленням цифрової інформації та подальшим формуванням цифрових доказів (с.176-186). Крім того, доволі цінними із прикладної точки зору є запропоновані автором алгоритми обшуку залежно від спрямованості об'єкта такої слідчої (розшукової) дії (с.186-191). Також значна увага приділена й організаційно-тактичним особливостям допиту підозрюваного. Окремо автором проаналізовані особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема виокремлена їх типова система під час розслідування таких злочинів (с.200).

З огляду на викладене, можемо зауважити, що поставлені у дисертації мета та завдання вирішені, а основні результати – висвітлено у розгорнутих та аргументованих висновках.

Наукова обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Викладені у роботі Ю.С. Кононенко положення є науково обґрунтованими та стосуються всіх проблем, що охоплені темою дисертації. Це забезпечено завдяки логічно визначеним об'єкту та предмету дослідження, правильно та коректно застосованому методологічному апарату, правильно підібраній дослідницькій базі, теоретична частина якої полягає у всебічному та ґрунтовному аналізі наукових праць вітчизняних вчених у галузі криміналістики, кримінального процесу, кримінального права, обраній емпіричній базі, котру становлять офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора, відомості з Єдиного реєстру судових рішень, результати опитування 87 слідчих органів

досудового розслідування служби безпеки України, 35 співробітників прокуратури, 46 працівників оперативних підрозділів. Під час підготовки дисертації використано багаторічний досвід роботи дисертанта в органах досудового розслідування Служби безпеки України.

Новизна представлених теоретичних результатів, проведених здобувачкою досліджень. Автор провів наукове дослідження, в якому комплексно, з використанням сучасних методів наукового пізнання та врахуванням новітніх досягнень теорії та практики сучасної науки, здійснив комплексне наукове дослідження основ методики розслідування державної зради та розробив методичні рекомендації та інші прикладні положення спрямовані на оптимізацію слідчо-оперативної практики за вказаним напрямом роботи. Автор сформулював власне бачення окремих практичних шляхів побудови конкретних алгоритмів обшуку, роботи із цифровою інформацією під час розслідування тощо, що надало можливість їх сформулювати й низку інших положень, які характеризуються новизною та певним внеском у криміналістичну науку та є підґрунтям для подальших досліджень, що мають на меті вдосконалити вагому кількості доктринальних положень у теорії кримінального процесу.

Серед основних розроблених положень, що розв'язують конкретні наукові завдання, мають характер концептуальних і відповідають критеріям наукової новизни, слід відмітити такі:

уперше:

– розроблено криміналістичну характеристику методики розслідування державної зради та визначено її елементи, до яких належать предмет злочинного посягання, спосіб учинення злочину, обстановка та слідова картина, особа злочинця, мотив та мета вчинення злочину, досліджено особливості та кореляційні зв'язки між ними; доведено, що мотив і мета вчинення злочину належать до елементів криміналістичної характеристики, оскільки під час його вчинення виникають спонукання, пов'язані з політико-ідеологічною мотивацією під час збройного конфлікту чи воєнного стану,

спрямовані на вчинення дій громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України;

– на підставі узагальнення слідчо-судової практики здійснено типізацію способів державної зради та встановлено типові наслідки досліджуваного злочину;

– визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування державної зради, залежно від джерела інформації та встановлених обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину, що надало можливість змоделювати найбільш оптимальний комплекс слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вирішення завдань початкового етапу розслідування досліджуваного злочину;

– запропоновано авторську дефініцію «взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування державної зради» під якою необхідно розуміти узгоджену за метою, місцем, часом та послідовністю, врегульовану кримінальним процесуальним законодавством України та відомчими (міжвідомчими) нормативно-правовими актами, спільну діяльність органів досудового розслідування з оперативними підрозділами, а також з суб'єктами розвідувального співтовариства, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, а також іншими державними структурами, громадськими організаціями, ЗМІ та окремими громадянами, спрямовану на поєднання наявних можливостей, сил, методів і засобів для успішного проведення комплексу взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій з метою пошуку і фіксації фактичних даних про вчинення дій на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Визначено особливості форм взаємодії органів досудового розслідування з розвідувальними органами СЗР України, розвідувальними органами МО України, ДПС України, оперативними підрозділами ЦУ СБУ, що здійснюють контррозвідувальну діяльність під час досудового розслідування державної зради;

удосконалено:

– класифікацію та типові ознаки особи злочинця, який вчиняє державну зраду, за критеріями: віку, освіти, соціального становища, психологічного стану тощо;

– положення щодо організації проведення огляду комп'ютерних даних, з використанням інструментів та технології OSINT. З метою забезпечення допустимості та достовірності доказів з відкритих джерел, звернута увага на застосування рекомендації щодо архівації даних, які містяться у відкритих джерелах з урахуванням особливостей, передбачених Протоколом Берклі.

– організаційні і тактичні положення та рекомендації щодо особливостей проведення допиту та обшуку при розслідуванні державної зради та запропоновано рекомендації щодо їх підготовки та проведення;

– положення про обстановку вчинення державної зради, вчиненої в умовах збройного конфлікту чи воєнного стану, зокрема в частині розмежування складів злочинів ст.ст. 111 та 111-1 КК України;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо змісту обставин, які підлягають встановленню під час розслідування державної зради, як самостійного елемента окремої криміналістичної методики, які конкретизовано залежно від форми вчинення злочину;

– положення щодо сучасних можливостей судових експертиз (комп'ютерної техніки і програмних продуктів, звуко-, відеозапису, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів, семантико-текстуальні, судова експертиза з питань державної таємниці) як основної процесуальної форми використання спеціальних знань під час розслідування державної зради;

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і сформульованих рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, використовуються у:

– *практичній діяльності правоохоронних органів України* – при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій з питань державної зради;

– *науково-дослідній діяльності* – під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень проблемних питань розслідування державної зради (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 18.03. 2024 б/н.).

- у *навчальному процесі* – викладені у дисертації положення використовуються під час підготовки посібників, методичних рекомендацій, проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 20.03.2024 б/н);

Вищевикладене є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Кононенка Юрія Сергійовича «Основи методики розслідування державної зради» як самостійного наукового дослідження з актуальної і важливої для науки криміналістики проблеми.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у п'яти наукових публікаціях, серед яких три статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – у закордонному юридичному виданні.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу роботи порушень вимог академічної доброчесності не встановлено,

під час використання в роботі наукових результатів, ідей, думок і матеріалів інших авторів, здобувачем здійснено посилання на їх публікації.

Реального або потенційного конфлікту інтересів у офіційного опонента щодо здобувачки, її наукового керівника та інших членів разової спеціалізованої вченої ради немає.

Позитивно та високо оцінюючи проведене дисертанткою дослідження, необхідно звернути увагу на наявність окремих положень, що можуть бути предметом для дискусії під час публічного захисту дисертації, серед яких:

по-перше, ґрунтовно проаналізувавши організаційно-тактичні особливості проведення допиту підозрюваного у вчиненні державної зради, на нашу думку, робота значно виграла б у випадку формулювання автором структури предмета допиту такої категорії осіб залежно від обставин вчиненого кримінального правопорушення;

по-друге, зважаючи на те, що у кримінальних провадженнях цієї категорії доволі часто особі заочно повідомляється про підозру, оскільки вона перебуває на тимчасово окупованих територіях тощо, автору слушно було б розглянути особливості організації розшуку таких осіб з метою встановлення їх місцеперебування та подальшого затримання;

по-третьє, погоджуючись загалом із виокремленою автором структурою криміналістичної характеристики, на нашу думку, під час її аналізу слушно було б також звернути увагу й на особливості мотиву та мети такої злочинної діяльності, адже вказані елементи доволі часто суттєво впливають як на загальну стратегію розслідування, так і на організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій;

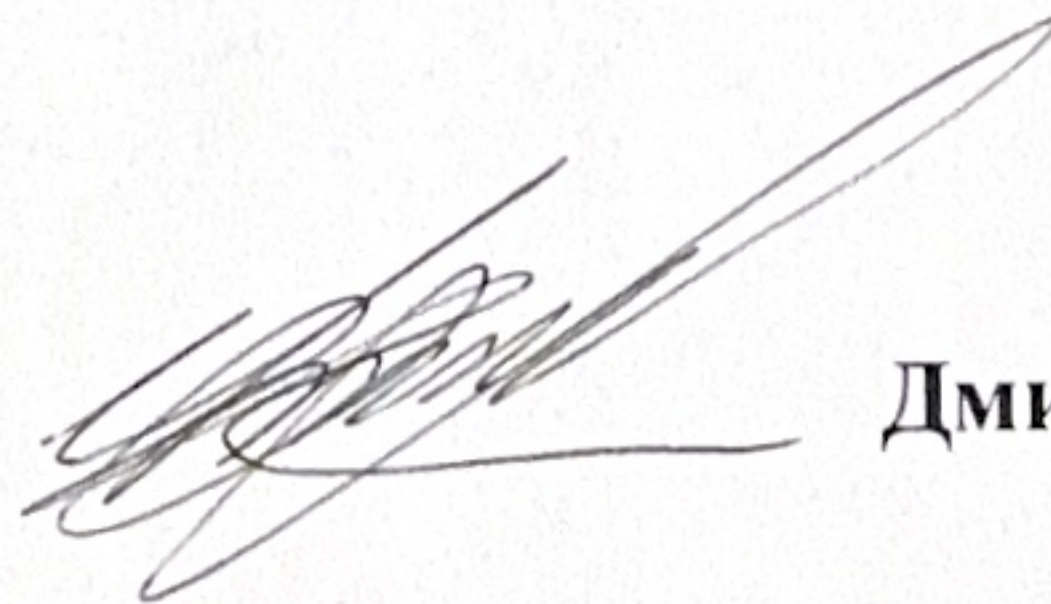
по-четверте, у роботі автор виокремлює як самостійний спосіб вчинення такого злочину «вчинення державної зради у формі шпигунства». У контексті цього, потребує додаткового пояснення розмежування вчинення державної зради у формі шпигунства та злочину, відповідальність за який передбачена ст.114 КК України.

Викладені зауваження мають дискусійний характер і суттєво не впливають на високу оцінку дисертації як актуального, якісного, послідовного завершеного наукового дослідження, у якому вирішено окрему наукову проблему.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Узагальнюючи викладене, можемо зауважити, що дисертація «Основи методики розслідування державної зради» є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених нею досліджень, що мають важливе значення для розвитку науки. Вона відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор – Кононенко Юрій Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

професор кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

Дмитро ЦЕХАН

Підпис професора Дмитра ЦЕХАНА засвідчую

Проректор з навчальної роботи
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

Галина УЛЬЯНОВА